

קונכיות

ביתי הראשון היה אינקובטור. אחי התאום ואני בילינו חודשיים באותו אקווריום מוזר. ביתנו השני היה ברחוב רופין בתל אביב. דירה קטנה וצפופה שפונה לים. על קירות המטבח הייתה קרמיקה כחולה, ובחצר גדל עץ תות. שש שנים גרנו שם עד שהורינו החליטו לעבור לאמריקה. הזיכרון הראשון שלי מפרינסטון הוא של עצים. בעיירה האוניברסיטאית הקטנה הזו היו יותר עצים ממה שראיתי אי פעם בישראל. זה לא היה הירוק המאובק של עצי זית ושל עשב יבש. זה היה ירוק חי ובוהק.

בפרינסטון, סיפרו לנו הוריי, בנו את המחשב הראשון בעולם. מכונת החישוב המפלצתית צרכה מאתיים קילואט חשמל ושקלה כמו דינוזאור, אבל היה לה זיכרון של יבחוש. כאן אמר אלברט איינשטיין למשלחת ישראלית ממכון וייזמן שמדינה קטנה כמו שלנו לא צריכה מחשב משלה. לאחי ולי לא היה אכפת שהמציאו בפרינסטון את המחשב לפני חצי מאה. פרינסטון, על מדשאותיה המטופחות, בנייני הלבנים האדומות שלה, מכוניות הווינטג' בצבעי זכוכית, הקוקה-קולה והמילקשייק-וניל לענקים – פרינסטון הייתה שונה מכל מה שהכרנו עד אז.

כשהגענו לא דיברנו מילה באנגלית. אז שתקנו. הענישו אותנו כי לא עמדנו בזמן הצהרת האמונים לדגל ארצות הברית. העונש היה לשבת ליד שולחן קטנטן בפינה של הכיתה, ליד אקווריום מלא בסרטני נזיר, אותם סרטנים שדוהרים קדימה כשעל רגליהם קונכיות ענקיות. מצאתי דרכים להסתבך כדי שתהיה למורים סיבה להעניש אותי, העיקר לשבת ליד הסרטנים. היה בהם משהו שדיבר אליי, שקשור אולי בתלישות או בנדודים, בכך שהם נושאים את ביתם על גבם.

נדדתי הרבה בילדותי. ויותר מכל דבר אחר, זה מה שהפך אותי לסופר שאני. חזרנו לישראל למשך שנתיים, אחר כך חזרנו לאמריקה לשנתיים נוספות, ולבסוף חזרנו לתל אביב. בעצם, שום מקום לא היה בית שאליו חוזרים. עד סוף התיכון השתרשתי בתל אביב. כשעברתי לצפת לשנת שירות גרתי בקומונה כאוטית עם עוד שמונה אנשים. הבית החדש שלי הפך למקום של שיחה. צפת הייתה עוד מקום משונה, עם בתי הכנסת התכולים וסמטאות האבן שלה. החודשים החמים היו יפהפיים. בפעם הראשונה בחיי קטפתי תאנים מהעץ וענבים מהגפן. אבל בחורף לא הפסיק לרדת גשם. גרנו על ראש הר ובכל פעם שירדנו החלקנו בבוץ. יחסית למישהו ששונא חורף, ביליתי הרבה מחיי במקומות קרים. אחר כך גרתי במשך שישה חודשים בבית של הדוד שלי בפריז, בית המְשֻׁמֵּשׁ גם מחסן למוצרי נייר כמו מחברות תוצרת יד, נייר צבעוני מהודו ומנפאל, זרים מנייר בצורת פילים ורימונים. בכניסה סמוך לדלת ניצבו אריות סדוקים מקרמיקה, שצמחי טימין ומנטה מבצבצים מהם. בזמן הזהות אצלו ביקרתי במוזיאון הציד והטבע.

כל אולם במוזיאון קרוי על שם חיה אחרת: סלון הינשוף, מאורת הדוב, מערת הזאב. על הקירות היו תלויים גביעים בצורת ראשי צבי עם קרניים מצופים ברונזה, ינשוף מפוחלץ עם עיניים ענקיות מזכוכית, צ'יטה בעלת פה פעור, דוב קוטב עם רעמה משלג. כל החיות הביטו בי אבל לא יכולתי להציל אותן.

בבית של הדוד שלי קראתי לראשונה את הסיפור "אקסלוטל" של חוליו קורטסאר. היה זה סיפור על אדם שפיתח אובססיה לאַקסלוטל ובהם כל כך הרבה זמן עד שברגע מאגני של תמורה, התגלגל לגופו של אחד מהם. בן-דודי לקח אותי יום אחד לחנות חיות, ובילינו שעות בצפייה באקסלוטלים באקווריומים שלהם. היצורים השקופים-למחצה בקושי זזו. הם בהו בנו בעיניים מוזהבות ללא ניד עפעף. בצידוי ראשיהם היו משושים בצבעי אלמוגים. בן-דודי סיפר לי שכאשר אקסלוטל מדוכא, הוא עולה על פני המים וצף. כדי לרפא אותם מהבידוד, אמר, צריך לשים אותם במקרר. בקור הם מאושרים. אז ידעתי בוודאות, שבניגוד לגיבור סיפורו של קורטסאר, אני אינני אקסלוטל.

משם עברתי לאנגליה, הארץ שבה השמים תמיד אפורים, בגוון של דייסה. בשנה השנייה ללימודי בקיימברידג' גרתי עם שותף שלמד מדעי הקוטב. הוא לקח אותי למוזיאון הקוטב על שם סקוט במרכז העיר. התערוכה במוזיאון הוקדשה למסע המקולל של רוברט פלקון סקוט לאנטרקטיקה. הוצגו שם כמה חפצים – שק שינה מעור של אייל, קרס של רתמת כלבים, שעון עצר כסוף שבור – שהיו שייכים לחברי המשלחת שנקברו בקרח. מה שזכור לי יותר מכול היה היומן של סקוט, מנהיג המשלחת. בפסקה האחרונה, כאשר כבר היה לו ברור כפי הנראה שימות יחד עם שאר אנשיו, הוא כתב: "הנורא מכול קרה. כל החלומות צריכים להתפוגג. אלוהים אדירים! איזה מקום נורא זה". כאשר התגלו הגופות כמה חודשים לאחר מכן, מצאו המחלצים זוג מגלשי סקי וסידרו אותם בצורה של צלב. האוהל הפך למקום קבורה ספון בקרח.

כאשר עברתי לבוסטון, הרגשתי כאילו יצאתי למסע לקוטב. החורפים היו קפואים וחשוכים, כשהמפרטורות הרבה מתחת לאפס. נציבי קרח נתלו מהמרזבים. הרחובות היו ריקים וכוסו שכבה עבה של שלג. היה קר מכדי להסתובב בחוץ, כך שהלכתי הרבה למוזיאונים. התערוכה האהובה עליי הייתה של פרחי הזכוכית של בלשקה בהארוורד, פרחים שיצר אמן זכוכית מפראג. אלפי דגמים הוצגו בארונות של עץ וזכוכית: תותי שדה עבשים, שזיפים רקובים, פטריות יבשות, שושנים צחורות נבולות, וגם פרחי ציפורן וסחלבים, אצטרובלים שנראו כמו ארמדילים מכורבלים, כולם עשויים זכוכית, ובאופן מוזר כאילו חדורי חיים. הדגמים האלה היו אמורים לשרת סטודנטים לבוטניקה, כדי שיוכלו ללמוד על הצומח שמעבר לקו המשווה. במכתביו כתב ליאופולד בלשקה על הזכוכית כאילו היו לה חיים משלה: "אי אפשר לזרז זכוכית. היא תיקח את הזמן שלה. אם ננסה לזרז את התהליך מעבר למגבלותיה של הזכוכית, היא תתנגד ותפסיק להישמע לנו. צריך להתחשב בה".

בניגוד לזכוכית המשתנה באיטיות, אני ברחתי מהר מבוסטון. שנאתי את המקום של נועלי הסניקס המשוחחים ללא שמץ אירוניה על איין רנד. עברתי לניו יורק והתחלתי לחלום על השואה. קראתי על כפר בארגנטינה שהפך למקום מחבוא לנאצים אחרי המלחמה. לילה אחר לילה חלמתי על הכפר. בחלומי, הכפר היה סמוך לאגם מוקף הרים.

בכיכר המרכזית הייתה ביצת פסחא עצומה בגודל בניין בן עשר קומות. אנשי הכפר הבלונדינים חצבו בביצה בגרזינים. בחלומי היה הכפר יפה באופן מטריד. החלום העיקר שלי ולא יכולתי להפסיק לחשוב עליו. בכל פעם שהתהלכתי בסנטרל פארק ראיתי בכולם את הנאצים מהחלום: בזוג הצעיר והיפה הדוחף עגלה עם תינוק ומדבר על קמבוצ'ה אורגנית, בזקן בעל השיער הכסוף שרץ בנעליים אורתופדיות, אפילו בילדים המשחקים בייסבול בדשא הגבוה.

אני עדיין חי בניו יורק, ועליי להודות שלא כולם כאן נאצים בתחפושת. אבל יש לי בעיות אחרות. התחלתי ללמד סדנת כתיבה יוצרת בטיימס סקוור. פעם בשבוע אני צועד בין המוני התיירים והבזקי המצלמות שלהם, מפלס דרך אל מעבר לרוכלים שמושיטים לעברי מזכרות ותיקי גוצ'י מזויפים, בין דוכני עיתונים ועגלות של מוכרי נקניקיות, ועובר את האורות הזוהרים של ברודוויי לעבר מקום הקרוי "סטודיו אור השמש". למרות שמו הקיצי זהו מקום מדכא למדי. חלל חזרות לאנשים השואפים להיות שחקנים וזמרים, שמחולק לחדרים זהים המוארים באור נאון חזק עם מראות מקיר לקיר. להשתקף בחדר מראות כזה משמע להיות קצת בגיהנום. אחד התלמידים שלי עובד כמדריך סיורים בעיר. הסיור המבוקש ביותר שלו נקרא סיור הדונאט. הוא עובר עם תיירים מחנות דונאט אחת לשנייה, והם טועמים מכל הסוגים: זיגוג קרמל, שוקולד, אגוזי לוז או פטל מרג. הוא מוביל את התיירים במסלול מעגלי שמסתיים במקום שבו התחיל.

כשאני מבקר בתל אביב, שמש לבנה בוערת גבוה בשמים. הבוגנוויליות ועצי היקרנדה פורחים. אני תוהה מדוע בכלל עזבתי. החדר שהיה לי כילד השתנה. הוא מלא שיירים זרים ומשונים. כובעי ענק בצורה של ציפורים אקזוטיות, תיאטרון צלליות זעיר, מנגנון של שעון קוקייה, בובת פיתום, חותם של פרח טבוע בלוח שעווה. שרידים של תפאורת אופרה שבנה אבי. על המדף אני רואה רישום של צדף הנאוטילוס שציירתי כשהייתי בתיכון. נושא העבודה היה אדריכלות אוטופית. הבית האידיאלי. קראתי על הנאוטילוס, מעין חלזון ים שהקונכייה שלו מתאימה את עצמה לגודלו ומתפתחת יחד איתו. מעין בית שמתאים את עצמו לצרכים של בעליו. קראתי על חזונות של עולמות אוטופיים, קראתי על ספירלות, על חתך הזהב ועל סדרת פיבונאצ'י. את עבודת הגמר הצבתי במגדל מים נטוש. על רצפת הבטון ציירתי ספירלה לבנה. כעת, כשאני מביט בציור שלי, אני חושב שלעולם לא תהיה לי הקלות של הנאוטילוס. תמיד יהיו בי חלקים שלא יתאימו, שיבלטו ויחרגו החוצה. אבל אני לא מחפש יותר בית אידיאלי. כל קונכייה תספיק.